

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra systematické teologie a filosofie

Lenka Makovcová Demartini

Autoreferát

**Bedřich Vašek a „křesťanská sociologie“
v kontextu formování sociální nauky
Církve v první polovině 20. století**

Implikace pro 21. století

Vedoucí práce: doc. PhDr. Libor Ovečka, Th.D.

Praha 2022

Obsah

1.	Úvod	3
2.	Cíle bádání	6
3.	Metodika	7
4.	Obsah a struktura	10
5.	Stav bádání	14
6.	Teoretický a praktický přínos disertační práce	16
7.	Výčet použitých pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů	18
8.	Závěr	24
9.	Summary	28
10.	Anotace	32
11.	Abstract	33

1. Úvod

Psaní akademické práce většího rozsahu je vždy určitým dobrodružstvím, do něhož se však autor pouští s vizí konkrétního cíle, ke kterému chce dojít.

Také já jsem měla představu své práce poměrně jasnou: jak napovídá název, hlavním tématem měla být postava morálního teologa dr. Bedřicha Vaška coby ve své době významného představitele oboru *křesťanské sociologie*, kteréžto sousloví obsahuje určitý paradox, proto je také v názvu práce uvedeno v uvozovkách.

Zamýšlela jsem zpracovat monografii o této významné postavě olomoucké diecéze a Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty první poloviny dvacátého století jako příspěvek k dějinám teologie, protože se osobě Bedřicha Vaška dosud žádný autor soustavně nevěnoval. Další motivací bylo, že v rámci tématu se zároveň nabízelo prozkoumat kontext sociální nauky Církve v daném období. Zнала jsem pochopitelně různé odborné názory na kontinuitu či diskontinuitu sociální nauky Církve (včetně dalších jemnějších rozlišení) ve světle změny paradigmatu II. vatikánského koncilu. O to více mne lákala možnost intenzivně se věnovat právě formování sociální nauky před koncilem a současně nahlédnout, jak se tato formující se nauka odrážela v reálných dílech významné tváře *křesťanské sociologie*, tedy oboru, k jehož pěstování vybízela Církev již od 19. století, a který se dokonce institucionalizoval (nejen) v našich zemích dříve než sociologie obecná, chceme-li profánní.

Bylo mi též známo, že obor *křesťanské sociologie* de facto zanikl nejméně dvě desetiletí před Druhým vatikánským koncilem a nahradila jej později křesťanská sociální etika¹. To byl další důvod pro volbu tématu a název „Bedřich Vašek a „křesťanská sociologie“ v kontextu formování sociální nauky Církve v první polovině 20. století“. Zánik jednoho oboru a nahrazení oborem jinak koncipovaným není v akademickém prostředí příliš častým jevem, zvláště v akademickém prostředí katolických teologických fakult, bylo tedy lákavé pokusit se zjistit pozadí této změny.

Vymezené téma se tedy jevílo nosné, byť se jednalo o dějinně ohraničenou etapu věnovanou nežijícímu autorovi, zaniklému oboru a v otázce církevní nauky i paradigmatické změně metodologie, s čímž se v dějinách Církve také často nesetkáme.

¹ V úvodu nechci zabíhat do podrobností, které souvisejí s politickými změnami po II. světové válce a nástupem totalitního režimu v zemích sovětské sféry vlivu včetně tehdejšího Československa, protože k zániku oboru „křesťanské sociologie“ došlo i jinde ve světě.

Bylo tedy nasnadě, že začnu shromažďovat rešerše v rámci takto předem koncipované práce. Nedalo se očekávat, že by k osobě Bedřicha Vaška bylo možno najít zahraniční zdroje. Tudíž se nabízelo zkoumat jeho „křesťanskou sociologii“ primárně v lokálním českém a moravském kontextu buď dalších autorů, tedy morálních teologů stejného zaměření, a/nebo v porovnání s vývojem a institucionalizací profánní sociologie v našich zemích.

Protože ale sám Bedřich Vašek podnikal mnoho zahraničních studijních cest po Evropě i zámoří, přivedlo mne to k rozhodnutí zaměřit se i na mezinárodní vývoj – a zánik – oboru *křesťanské sociologie*.

Na mezinárodním poli mne ale čekalo překvapení, které se domnívám také není v tomto formátu pro autora častým jevem: *křesťanská sociologie* nebo alespoň křesťanská perspektiva v sociologii je živým a aktuálním tématem současnosti, tedy 21. století.

Logickým důsledkem tohoto „objevu“ byl první krok k rozšíření a pozměnění koncepce celé práce a rozhodnutí připojit pohled na historický mezinárodní kontext, a tedy také podtitul „Implikace pro 21. století“. Současně se ale nabídla nečekaná možnost rehabilitovat podobu tehdejší *křesťanské sociologie* v pojetí Bedřicha Vaška, resp. posoudit tehdejší a dnešní možnosti *křesťanské/katolické sociologie* v postmoderní společnosti ve světle formování sociální nauky Církve.

Čekalo mne ale ještě jedno opět dosti nepravděpodobné překvapení: Bedřich Vašek žil v letech 1882–1959 a jak jsem již uvedla, jeho osobě se dosud, tedy šedesát let, žádný autor nevěnoval.

Ono „dosud“ ovšem platilo do roku 2020, kdy vyšla publikace z pera Jana Larische *Budovatelé katolické akce*, která je sice rozsahem nevelká a část věnovaná Bedřichu Vaškovi (druhá část je věnována Josefu Kraftovi) čítá padesát stran, ale obsahuje Vaškovu podrobně zpracovanou biografii, ke které jsem do té doby již několik let shromažďovala archivní materiály, třídila je a zpracovávala.

Protože se ale kniha věnuje Bedřichu Vaškovi zejména v lokálním měřítku jeho působení v olomoucké diecézi v rámci *Katolické akce* a nezaměřuje se na jeho teoretické ani praktické pojetí *křesťanské sociologie*, znamenalo pro mne vydání této publikace podstatné zkrácení biografie Bedřicha Vaška ve prospěch další reorganizace celého konceptu práce včetně významného rozšíření ostatních částí.

Komplexita tématu v celé šíři časového období více než jednoho století si tak vyžádala interdisciplinární pojetí s přesahem do disciplíny obecné sociologie,

přičemž se stále více ukazovalo, že smysluplným způsobem zpracování je sledování jednotlivých tematických celků ve světle procesu odhalování jejich vzájemného průniku.

Práce se skládá ze čtyř okruhů, z nichž tři jsou spojeny stejným časovým obdobím první poloviny 20. století, zatímco čtvrtý okruh je antipodem předchozích a zasazuje je do perspektivy 21. století. Všechny čtyři okruhy jsou však úzce propojeny a podmíněny tím, do jaké míry je jejich platformou konkrétní podoba Církve, její sociální nauky a teologické argumentace v daném historickém období.

Po uvedení hermeneutického rámce, jenž obsahuje vymezení pojmů, objasnění metody a struktury práce včetně uvedení do novoscholastického kontextu (1. kapitola) následuje první oddíl (2. a 3. kapitola), jenž zprostředkuje pohled na sociální nauku i politiku církve skrze průřez jednotlivých pontifikátů včetně celosvětového projektu *Katolické akce*. Na tuto „kontextuální část“ navazuje druhý oddíl (4. kapitola), který se zaměřuje na historickou podobu oboru *křesťanské sociologie* ve vztahu k tehdejší profánní *sociologii*, a to jak v mezinárodním měřítku, tak na našem území. Třetí a nejpodrobnější oddíl je věnován biografii a dílu Bedřicha Vaška a jeho vybraným dílům (závěr 4. kapitoly, 5. a 6. kapitola). Mezi první tři okruhy a poslední okruh je vložena podkapitola reflektující teologické změny II. vatikánského koncilu a obecně změnu společenských poměrů s nástupem postmoderní a globální společnosti v poslední třetině 20. století (závěr 6. kapitoly). Tato podkapitola tak tematicky navazuje na kapitolu třetí (přelom mezi pontifikáty Pia XII. a Jana XXIII.) a současně otevírá čtvrtý oddíl, který nastoluje téma postmoderní společnosti a současného diskurzu v *katolické sociologii* na pozadí příkladů institucionálních a autorských výstupů v mezinárodním i domácím měřítku (7. kapitola).

2. Cíle bádání

Práce sleduje několik dílčích cílů: na základě vhledu do dějinných souvislostí zachytit formování sociální nauky Církve v první polovině 20. století nejen z hlediska naukových limitů neoscholastiky, ale z hlediska akcentu na kontinuitu poukázat na reálné přínosy papežů tohoto období i na jemné posuny v teologii, nakolik připravovaly půdu pro změny II. vatikánského koncilu.

Druhým cílem je osvětlení historického fenoménu *křesťanské sociologie* a jeho specifických podob v několika kulturních oblastech a na našem území, ve všech případech na pozadí jejich vztahu se sekulární, vědeckou sociologií. Pozadím je zde obecně vztah vědy a náboženství, jenž procházel historickou etapu kontroverze a separace, před uvažovanou a možnou konvergencí doby dnešní.

Třetím cílem, který je současně referenčním bodem práce, je představení teoretického konceptu *křesťanské sociologie* a jeho konkrétní realizace v dílech olomouckého morálního teologa a předního představitele oboru křesťanské sociologie Bedřicha Vaška včetně jeho pracovně zaměřené biografie.

Čtvrtým cílem je pak představení konkrétních projektů současných zahraničních *katolických sociologů* včetně doložení jejich institucionálního zázemí. Současně také představíme příklady současné využití sociologických kategorií a postupů v aplikaci na teologii.

Průnik těchto dílčích cílů pak tvoří platformu pro celkový cíl práce, jímž je nejen akcentovat v našem prostředí nepříliš známý současný diskurs *katolické sociologie* a otázky po vztahu katolické teologie a sociologie, ale v tomto světle posoudit přínosy a limity historického fenoménu *křesťanské sociologie* v teoretickém konceptu i konkrétních dílech Bedřicha Vaška.

V tomto průniku lze odhalit fenomén *křesťanské sociologie* nejen jako historicky diskursivně „mylně“ nazvanou oblast sociální teologie, ale jako obor zakotvený v systému sociální nauky Církve, který lze považovat za specifickou oblast obecné sociologie, jež má jak své historické předchůdce, tak pokračovatele v dnešním 21. století, a to právě také umožněním konvergence vědeckého a náboženského diskursu.²

² Tato konvergence, u vědomí metodologického rozlišování obou oblastí, je sice intenzivním polem odborného zájmu (s různou intenzitou v různých regionech a kulturách), není ještě ale zdaleka všeobecně přijímanou samozřejmostí.

3. Metodika

Po stránce metody je důležité poznamenat, že referenčním bodem práce je osoba a dílo Bedřicha Vaška, čemuž je do značné míry (ale nikoli výhradně) podřízena koncepce dalších tematických celků.

První část práce na ploše druhé a třetí kapitoly představuje ucelený naukově a historicky pojatý blok všech pontifikátů od konce 19. do poloviny 20. století, přičemž předěl mezi kapitolami, resp. třetí kapitola, se časově kryje s aktivním akademickým působením našeho autora na cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Olomouci. Protože základem *křesťanské sociologie*, resp. Vaškovy *katolické sociologie*, byla aplikace sociální nauky Církve na konkrétní dějinné poměry, chce způsob zpracování první části práce do jisté míry simulovat vstup do dané dějinné etapy a umožnit pohled na bezprostřední promulgované texty jednotlivých pontifiků, jež odrážejí globální světové i lokálně významné události.

Vedle toho je cílem vysledovat na základě studia konkrétních textů encyklik a prakticky zaměřeného celosvětového projektu *Katolické akce* širší kontinuitu jednotlivých pontifikátů a některé prvky postupného formování a precizování sociální nauky Církve před II. vatikánským koncilem. Podstatnou součástí práce zde tvoří studium autentických textů encyklik a jejich dalších jazykových verzí, v neposlední řadě proto, že Bedřich Vašek množství textů encyklik sám překládal.

Cílem druhého okruhu, jemuž je věnována čtvrtá kapitola, je nastínit vývoj oboru *křesťanské sociologie* s přihlédnutím k některým protestantským proudům, a to v mezinárodní i domácí historiografické perspektivě tak, jak jej měl možnost znát a reflektovat Bedřich Vašek: dostupné archiválie dokládají jeho četné zahraniční studijní cesty, mezinárodní kontakty i poskytování zahraniční odborné literatury ze strany světových knihoven a institucí.

V této fázi historického vývoje moderní společnosti tvořila *křesťanská sociologie* explicitně nábožensky založený protipól *obecné sociologie*, přičemž se obě disciplíny proti sobě vzájemně kriticky (zejména metodologicky) vymezovaly. Toto vzájemné vymezování odráželo pochopitelně širší kulturně-historický kontext a mělo v jednotlivých kulturních oblastech a obdobích odlišnou dynamiku a průběh. Protože v celosvětovém měřítku došlo k zániku disciplíny *křesťanské sociologie*, resp. její transformace do specifického odvětví sociologie náboženství nejpozději v padesátých letech 20. století a na našem území ještě o více než desetiletí dříve, je metodicky výhodné

sledovat paralelní vývoj, resp. diskursivní vztah obou disciplín, tj. *křesťanské/katolické sociologie* a profánní sociologie v mezinárodních liniích i na našem území. Protože u nás byl jedním z nejvýznamnějších představitelů *křesťanské sociologie* první poloviny 20. století právě Bedřich Vašek, tvoří závěr této kapitoly také jeho pracovně zaměřená biografie, pro snazší orientaci časově strukturovaná podle období jednotlivých pontifikátů.

Třetí, jádrová část práce se v rozsahu páté a šesté kapitoly věnuje podrobnému rozboru děl Bedřicha Vaška, nejprve jeho teoretickému pojetí *křesťanské sociologie*, a dále čtyřem vybraným tematickým dílům.³ Výběr děl je podřízen kritériu časové posloupnosti rozmezí čtyřiceti let (1919–1948), tematické varietě a charakteristice daného díla, tj. vztahu morálně teologického, resp. sociálně teologického a *sociologického* diskursu v konkrétním díle, ale i metodickým a stylistickým prvkům.

Sedmá, závěrečná kapitola tvoří čtvrtý okruh práce, který je věnován postupnému znovuoživení myšlenky *křesťanské/katolické sociologie* po II. vatikánském koncilu, problematice osobní a profesní integrity a možnosti uplatnění ve službě Církvi a společnosti, a především současným explicitně katolickým sociologickým autorům, projektům a institucím. Vedle toho předložíme také projekty sociologické a teologické konvergence zahraniční i domácí provenience.

Jak již bylo řečeno, *křesťanská*, resp. *katolická sociologie*, kterou v případě Bedřicha Vaška i přes obecnější označení byla, opírala svůj koncept o sociální učení Církve (nebo z jiného úhlu je prostě *křesťanská sociologie* součástí sociální nauky Církve), což je i výchozí předpoklad dnešních konceptů *katolické sociologie* či katolické perspektivy v sociologii. Poslední kapitola je tak druhým referenčním bodem k předchozím částem práce v tom smyslu, nakolik změna paradigmatu II. vatikánského koncilu a obecný společenský vývoj postmoderní společnosti otevřely cestu k nové *katolické sociologii*, resp. katolické perspektivě v sociologii a v jakém odborném diskursu se pohybují její dnešní výstupy.

Metoda, jež tuto práci charakterizuje, by se dala nazvat „procesuální“.⁴ Nesleduje konsenzuální linii sociální nauky Církve podle jednotlivých sociálních encyklik, ale celý

³ Souhrnné hodnocení Vaškova díla lze z hlediska morální teologie nalézt u Libora Ovečky, z hlediska sociologie u Zdeňka R. Nešpora.

⁴ „Pokud je proto pro naši dobu něco charakteristického, tak je to interdisciplinarita, tj. přenášení postupů a principů z jednoho vědního oboru do druhého, často velmi vzdáleného. A navíc, my sami jsme součástí této příliš komplikované skutečnosti, nahlížíme ji celou, jen pokud si ji zjednodušíme (systém znamená vždy redukci komplexity) a pokud poněkud odhlédneme, že takto složitý uzel již není struktura, ale proces“.

koncept práce je podřízen procesu odhalování souvislostí mezi jednotlivými oblastmi (širší pojetí kontinuity pontifikátů, jež tvoří naukovou platformu sociálního učení Církve; *křesťanská sociologie* jako součást katolického sociálního učení, ale současně jako protějšku profánní sociologie; pojetí obou u Bedřicha Vaška; pojetí *katolické sociologie* v současnosti) a v posledku posouzení jejich vzájemných vazeb v historickém pohledu i z hlediska současnosti.⁵

Implicitní perspektivou závěrečné kapitoly je katolická teologie, sociologie a *křesťanská sociologie* v kontextu moderní a postmoderní společnosti, ale také moderní a postmoderní společnost v procesu „setkávání se“ se sociální naukou Církve, a současně setkávání se teologie s vědou a vice versa.

Celková koncepce zohledňuje také možnost badatelského využití jednotlivých celků, čemuž odpovídá obsáhlejší zpracování a rozsah práce.

Viz: ONDREJKOVIČ, Peter. Garant předmětu *Sociální komunikace v neziskovém sektoru*. Soudobé sociologické teorie. Univerzita Hradec Králové. [2022-02-27]. https://www.uhk.cz/file/edee/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/ustav-socialnich-studii/dokumenty/studijni_opory/socialni_komunikace_v_neziskovem_sektoru/soudob.

⁵ Implicitní perspektivou závěrečné kapitoly je katolická teologie, sociologie a *křesťanská sociologie* v kontextu moderní a postmoderní společnosti, ale také moderní a postmoderní společnost v procesu „setkávání se“ se sociální naukou Církve, a současně setkávání se teologie s vědou a vice versa.

4. Obsah a struktura

Úvod.....	11
1. Sociální učení Církve – hermeneutický rámec	15
1.1. Vymezení pojmů	15
1.2. Metoda, struktura a současný stav bádání.....	22
1.3. Filosofie sv. Tomáše a novoscholastika.....	29
1.4. Novoscholastika jako platforma komunikace	34
2. Od Rerum Novarum do Quadragesimo anno	43
2.1. Kontextuální dějinný náčrt.....	43
2.2. Pontifikát Lva XIII. (1878–1903) a encyklika Rerum novarum.....	48
2.3. Pontifikát Pia X. (1903–1914)	59
2.4. Pontifikát Benedikta XV. (1914–1922)	69
3. Sociální učení Církve v době akademického působení Bedřicha Vaška	77
3.1. Pontifikát Pia XI. (1922–1939).....	77
3.2. Encyklika Quadragesimo anno	86
3.3. Katolická akce.....	92
3.4. Pontifikát Pia XII. (1939–1958).....	101
4. Křesťanská sociologie v historické perspektivě	117
4.1. Křesťanská sociologie v mezinárodní perspektivě (variety).....	117
4.2. Formování oboru křesťanské sociologie na našem území	133
4.3. Biografie Bedřicha Vaška v kontextu jednotlivých pontifikátů....	145
5. Křesťanská sociologie Bedřicha Vaška I.	159
5.1. Dvojitá povaha křesťanské sociologie	159
5.2. Bedřich Vašek: teoretický koncept křesťanské sociologie	163
5.3. Raná studie: Moderní člověk – studie ethicko-pastorální (1919) .	183
5.4. Rodina XX. století – studie sociologická (1924)	188
6. Křesťanská sociologie Bedřicha Vaška II.....	201
6.1. Doba úzkostí a varu – studie sociálně-etické (1936)	201
6.2. Morálka mezinárodního života (1948).....	214
6.3. Strukturované shrnutí křesťanské sociologie Bedřicha Vaška.....	228
7. Křesťanská sociologie v nových kontextech	237
7.1. Proměny teologie a sociální nauky Církve.....	238
7.2. Proměny postmoderní společnosti	249
7.3. Křesťanská/katolická sociologie v mezinárodním kontextu	256
7.4. Implikace v českém prostředí: eklesiologie a křesťanská sociologie	282
Závěr.....	303
Resumé.....	307
Seznam zkratk	313
Seznam literatury	315

4.1 Struktura: schéma

(moderna)

- *sociální nauka Církve* • 1891 Lev XIII. a RN
- *křesťanská sociologie* • Pius X. – Bedřich Vašek /osoba a dílo/
• Benedikt XV. a *křesťanská sociologie*
• Pius XI.
• Pius XII.

(postmoderna)

- *katolická sociologie* • Jan XXIII.
• II. Vatikán
• 21. století – současné implikace

Jednotlivé okruhy jsou zpracovány jako logické celky, které propojuje jejich vzájemná podmíněnost. Tato metodická volba umožňuje postihnout jak dynamiku jednotlivých celků, tak nahlédnout prvky vzájemné podmíněnosti a vyhovuje tak dosažení dílčích cílů práce i cíle celkového, přičemž dílčími cíli práce jsou výstupy jednotlivých okruhů:

I. osvětlení širší kontinuity pontifikátů a formování sociální nauky Církve v první polovině dvacátého století,

II. popis institucionalizace oboru *křesťanské sociologie* na pozadí institucionalizace oboru obecné sociologie,

III. představení (biografie) Bedřicha Vaška a analýza jeho vybraných děl,

(III. / IV.) zachycení proměny teologických důrazů ještě v rámci novoscholastické linie u Jana XIII. a změna paradigmatu Druhého vatikánského koncilu a postmoderní společnosti,

IV. vysledování impulsů pro znovuoživení *křesťanské*, resp. *katolické sociologie* v postmoderní společnosti a její současné mezinárodní koncepty, ale také implikace, resp. příklady konvergence sociologického a teologického diskursu v současném českém prostředí.

Hlavním cílem práce je na základě syntézy jednotlivých okruhů posoudit obsah a limity historické *křesťanské/katolické sociologie* v porovnání s její novodobou podobou v současném 21. století.

V této perspektivě lze s odstupem jednoho století pohlédnout na Bedřicha Vaška nejen jako na kdysi významného představitele posléze historicky vyčerpaného oboru,

ale v jistém smyslu jako na vizionáře, byť jeho možnosti byly v daném časovém období limitovány jak z hlediska katolické teologie (zejm. eklesiologie), tak profánní sociologie.

Po stránce praktické si výše popsaná koncepce práce vyžádala užití množství specifických pracovních postupů: studium archiválií Bedřicha Vaška, studium autentických textů encyklik a porovnávání jejich překladů do národních jazyků⁶, základní orientaci v oboru obecné sociologie, intenzivní zkoumání a třídění zvláště mezinárodních sekundárních zdrojů, studium historických zdrojů z našeho českého prostředí, komparaci s projekty jiných křesťanských denominací a další.

Základním impulsem pro zvolenou koncepci práce bylo „hledání pravdy“, která přesahuje lingvisticky a kulturně podmíněnou pojmovou kategorizaci, již mj. charakterizují použité uvozovky v sousloví „křesťanská sociologie“.

Stejná motivace podmínila podrobné studium autentických textů encyklik z první poloviny 20. století a sledování jejich dobového kontextu, přestože se nabízelo využití bohaté sekundární literatury, jejíž autoři sledují linii teologickou, resp. teologicky etickou či naopak téma pojednávají z hlediska dějin teologie.⁷

Jevilo se tedy přínosné pracovní rozšířit koncept sociálního učení Církve, aby bylo možno vysledovat autentickou a specifickou kontinuitu i v méně zřejmých souvislostech. V tomto smyslu je sledování daného období a církevní nauky na pomezí sociální i politické teologie.

Cílem této části práce tedy není reprodukovat poznatky o naukových limitech teologické nauky do poloviny 20. století, nakořik se této problematice věnují renomovaní autoři a teologové z oblasti spekulativní etiky. Ve světle současné perspektivy dynamické Církve (J. Mikulášek) a sociologického systému sociální nauky Církve (T. J. Bahounek), jak jsou předloženy v závěrečné kapitole, je naopak možno vysledovat statické i dynamické prvky působení Církve v dějinách, jež se pokoušíme díky zvolené metodě nahlédnout.

Jako komplex vykazuje práce určitou „zrcadlovou strukturu“, lze ji ale také „číst“ i jako tři logicky uzavřené celky, nakořik chce být příspěvkem k bádání (včetně odkazů

⁶ Tato autorkou prováděná lingvistická komparatistická metoda přinesla velmi zajímavá zjištění ohledně překladů autentických dokumentů magisteria: např. lexikální (ale i formulační) odlišnosti v překladech jdou někdy tak daleko, že bychom spíše mohli mluvit o interpretaci textu než o jeho překladu.

⁷ Určitém impulsem bylo též vykročit z kánonu sociálních encyklik, který z daného období začleňuje pouze encykliku *Rerum novarum* Lva III. a výroční encykliku *Quadragesima anno* Pia XI. Také *Kompendium sociální nauky Církve* zmiňuje vedle těchto dvou papežů pouze Pia XII. a jeho četné projevy, nakořik již předjímalý změnu teologických důrazů Jana XIII. a II. vatikánského koncilu. Naší snahou bylo zachytit i jiné formativní činitele církevní nauky.

na sekundární literaturu) i v jednotlivých oblastech. Pro komplexní četbu slouží odkazy v poznámkách pod čarou, uzavřenou logickou stavbu ale mají jednotlivé okruhy samy o sobě.

Současně je třeba dodat, že „zaujímání více úhlů pohledu“ v této práci není nekonzistencí, ale právě snahou metodicky postihnout širší souvislosti ve vztahu hierarchická Církev – věřící – společnost (kultura) v dějinném i teologickém kontextu. Při souvislé četbě je třeba toto určité „přesouvání daného těžiště“ zohlednit.

5. Stav bádání

Vzhledem k tomu, že sociálnímu učení či nauce Církve je ve světle paradigmatické změny metodologie Druhého vatikánského koncilu věnována enormní pozornost, lze odkázat na velké množství zdrojů a autorů, z nichž na některé podle logických souvislostí odkazujeme v textu práce (viz seznam použité literatury).

Druhá námi sledovaná oblast *křesťanské sociologie* je sice také různými autory reflektována, ale v míře mnohem užší. Teoretické rovině *křesťanské sociologie* coby součásti sociálního učení Církve se ve své habilitační práci z roku 1994 (publikované 2001) z českých autorů věnuje pouze aprobovaný sociolog a teolog Tomáš J. Bahounek, OP (viz průběžné odkazy na jeho další díla).⁸

Historickému fenoménu *křesťanské sociologie* z hlediska obecné sociologie se v rámci dějin sociologie věnuje zejména Zdeněk R. Nešpor, který zachycuje také metodologické odlišnosti obou sociologických tradic, a (fundovaně, leč v rámci vlastní disciplíny) hodnotí také jednotlivé představitele tehdejší křesťanské sociologie, včetně Bedřicha Vaška.⁹

Z hlediska morální teologie se v rámci publikovaného habilitačního projektu s názvem „Člověče, bylo ti oznámeno, co je dobré...“ z roku 2011 věnuje, v rámci kapitoly o sociální etice, osobě a dílu Bedřicha Vaška Libor Ovečka, který také přináší kritické hodnocení Vaškovy *křesťanské sociologie* (s nímž částečně polemizujeme v příslušné kapitole).

K osobě a dílu Bedřicha Vaška lze jinak nalézt pouze dílčí informace v rámci akademických prací, jež jsou lokálně a dobově zaměřena na olomouckou arcidiecézi.¹⁰ Ucelenějším textem, včetně biografie Bedřicha Vaška, je publikace *Budovatelé katolické akce* z roku 2020, autor se však nevěnuje fenoménu *křesťanské sociologie*, ani konkrétním dílům Bedřicha Vaška. Výchozím materiálem pro jádrovou část práce byly tedy původní zdroje, tj. vlastní díla a archivní zdroje z pozůstalosti Bedřicha Vaška.

⁸ Velkým přínosem v rámci širšího kontextu je publikace Veroniky Řehákové, resp. reprint její doktorské práce, s názvem *Matěj Procházka (1811–1889). Buditel, historik, apologeta* vydaný tiskem v r. 2021. Viz: REHÁKOVÁ, Veronika. *Matěj Procházka (1811–1889). Buditel, historik, apologeta*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2021.

⁹ Na konkrétní díla odkazujeme v příslušných kapitolách. Dílčím způsobem se našeho tématu dotýkají také další příspěvky současných sociologů, např. Heleny Pavlincové (podoby novotomismu v první polovině 20. století, včetně katolické tradice).

¹⁰ V tomto smyslu jsou významné také dva příspěvky: akademická práce z oboru archivnictví a příspěvek archiváře olomoucké pobočky Státního archivu v Opavě Štěpána Kohouta, poznatků obou autorů také na příslušných místech využíváme a odkazujeme na ně.

Nejnovější linie *křesťanské*, resp. *katolické sociologie* spojené se sociální naukou Církve jsou výhradně dohledatelné v rámci zahraniční provenience (zvl. USA, Velké Británie, Kanady, Irska, Itálie). Někteří autoři se věnují v rámci „restaurace“ oboru také jeho historii, v této práci jejich příspěvků v práci využíváme.

Vzhledem k tomu, že vztahu vědy a teologie, resp. sociologie a teologie, se sice týká celá práce, avšak nikoli jen této linie, uvádíme v rámci závěrečné referenční kapitoly pouze konkrétní příklady této konvergence, nevěnujeme se však tématu v obecné rovině, přičemž z konkrétních příkladů a odkazů na další autory jasně vyplývá, že se jedná o téma v současnosti živé a diskutované.¹¹

Jestliže jsme však stanovili, že v první části metodicky odhlížíme od současného stavu vědění a bádání, abychom mohli nahlédnout a prezentovat sociální nauku první poloviny 20. století skrze výstupy (encykliky, projevy) pontifiků v reálných dobových souvislostech, je to postup badatelsky obtížný (objektivně „jako by“ nevědět, co víme), ale legitimní, pokud se pokoušíme o náhled, jak za daných okolností a dobových souvislostí vlastně Církev postupně formovala (a formulovala) sociální nauku a jak ji také recipoval Bedřich Vašek.

Oblast toho, „co víme“ ve smyslu objasnění novoscholastického základu sociální nauky Církve, tedy předřazujeme samotné deskripci jednotlivých pontifikátů i (svého druhu analýze) papežských dokumentů, abychom vytvořili odpovídající pozadí pro porozumění fenoménu *křesťanské sociologie* jakožto součásti sociální nauky i jako protějšku tehdejší profánní sociologie.

¹¹ V českém prostředí je tématu věnována např. kolektivní monografie VOGEL, Jiří & VIK, Dalibor (et al.). *Kapitoly mezi vědou a vírou*. Chomutov: L. Marek, 2013. Recenzováno: OPATRŇY, Dominik. *Teologické texty* 2014, č.2. <https://www.teologicketexty.cz/casopis/2014-2/Jiri-Vogel-Dalibor-Vik-et-al-KAPITOLY-Z-DIALOGU-MEZI-VEDOU-A-VIROU.html>.

6. Teoretický a praktický přínos disertační práce

Vzhledem ke koncepci práce uvádíme nejprve přínosy jednotlivých okruhů, následně teoretické výsledky i praktickou implikaci, jež přinesl jejich průnik.

6.1 Dílčí přínosy

- Přínosem první části je méně obvyklý pohled na reálnou činnost a důrazy papežů, jak je měl možnost recipovat Bedřich Vašek, a současně osvětluje i méně patrnou vnitřní návaznost, která jednotlivé pontifikáty přesahuje a vyjevuje formativní činitele sociální nauky, až pokud je nahlédnuta jako *celek*.
- Druhá část práce předkládá pohled na historický fenomén *křesťanské sociologie* první poloviny 20. století v mezinárodním prostředí i na našem území. Obecný přínos druhé části lze spatřovat v tom, že jde o téma v našem prostředí nereflktované, zejména co se týče přehledu mezinárodní scény. Právě tam však došlo v poslední třetině 20. století k oživení *katolické sociologie*, která vstupuje do současného sociologického diskursu.
- Přínos třetí části lze shledávat v tom, že představuje Bedřicha Vaška skrze biografii založenou na studiu archiválií a současně zprostředkuje podrobný pohled na jeho autentické texty. Bádání přineslo zjištění, že povaha *křesťanské, resp. katolické sociologie* je dvojitá: jednak že křesťanská sociologie tvoří *součást* sociální nauky Církve, a jednak, že tvoří *součást* obecné sociologie doby vědy o lidské společnosti. Oprávněnost tohoto pojetí dokládá existence současné *křesťanské, resp. katolické sociologie* včetně institucionálního zázemí. V závěru práce je uveden habilitační projekt, který pomocí sociologických kategorií prokazuje *sociologický systém* v sociální nauce Církve a osvětluje, že tento systém je plně přítomen i v *křesťanské sociologii* Bedřicha Vaška.
- Přínos čtvrté části lze spatřovat také v předložení konkrétních autorských výstupů, jež dokumentují nejen existenci a praktické výstupy *křesťanské/katolické sociologie* současností, ale také dokládají specifickou konvergenci teologického a sociologického diskursu současností s mnoha inspiracemi pro teologii. Téma současně podtrhuje změnu v sociálním klimatu postmoderní doby, nakolik je dialog mezi vědou a vírou chápán jako legitimní.

6.2 Celkový přínos práce včetně praktického návrhu

Celkový přínos práce tak lze spatřovat především ve vnesení tématu *křesťanské*, resp. *katolické sociologie* včetně jejího (mezinárodního i českého) dějinného pozadí do našeho odborného prostředí.

Poznatek, že se jedná o specifický obor, který je součástí sociální nauky Církve a současně tvoří součást celku sociologie, je neméně významný a ukazuje i našeho autora Bedřicha Vaška jako jejího historicky významného představitele.

V tomto smyslu považujeme za přínos i detailní zprostředkování pohledu jeho autentických děl i zpracování archivních materiálů pro jeho pracovně zaměřenou biografii.

Také kontextuální část věnovaná pontifikátům první poloviny 20. století přináší ne zcela obvyklý pohled na toto období založený na studiu autentických textů magisteria.

Koncepce práce sice vykazuje neobvyklou strukturu, nakolik se do značné míry jedná o okruhy samostatné, zároveň tím však zprostředkuje více tematických polí včetně odkazů pro badatelské využití.

Teoretické výsledky práce také implikují možnost praktickou, i když pochopitelně nesnadno proveditelnou: na teologických fakultách v současnosti vyučovaný obor křesťanské sociální etiky se do určité míry překrývá s oborem *křesťanské sociologie*; chybí v něm pak právě ona sociologická dimenze. Příspěvek jednoho z autorů, který jsme v práci předložili (V. O. Ballano) přímo poukazuje na fakt, že studium teologie by mělo být doplněno studiem sociologie. Poukazuje na výsledky provedeného výzkumu, které prokázaly, že se budoucí kněží po absolutoriu současného curricula teologických studií necítí být kompetentní pro pastorační v současné situaci, kdy sociální rozvoj radikálně přetváří způsob existence člověka. Současně by se tím otevřel prostor pro odborné teologicko-sociologické rozvíjení sociální nauky Církve v akademickém prostředí.

V tomto smyslu práce Bedřich Vašek a „křesťanská sociologie“ v kontextu formování sociální nauky Církve v první polovině 20. století: Implikace pro 21. století přináší také inspiraci pro praktické využití, resp. hypoteticky navrhuje rozšíření osnov na teologických fakultách, resp. doplnění studia křesťanské sociální etiky studiem sociologie (minimálně ve stejné výukové dotaci). Prakticky by tak došlo k obnovení oboru křesťanské sociologie na teologických fakultách, a to v podobě odpovídající poznatkům a požadavkům 21. století.

7. Výčet použitých pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů

7.1 Prameny

7.1.1 Papežské dokumenty

BENEDIKT XV. *Ad beatissimi apostolorum* 1914. Přel. Karel Dostál Lutínov. Olomouc: Knižní arcibiskupská knihovna a kamenostiskárna, 1914.

BENEDIKT XV. *Des le début*, apoštolská exhortace 1917. La santa sede – vatican.va.

FRANTIŠEK. *Laudato si*, 2015. Praha: Paulínky, 2015.

JAN XXIII. *Mater et magistra* 1961. In: *Sociální encykliky (1891–1981)*. Praha: Zvon, 1996.

JAN XXIII. *Pacem in terris* 1963. In: *Sociální encykliky (1891–1981)*. Praha: Zvon, 1996.

LEV XIII. *Graves de communi Re* 1901. La santa sede – vatican.va.

LEV XIII. *Rerum novarum. O dělnické otázce*. Přeložil dr. Bedřich Vašek. Olomouc, 1946.

PIUS X. *Il fermo proposito* 1905. La santa sede – vatican.va.

PIUS X. *E supremi* 1903. La santa sede – vatican.va.

PIUS XI. *Dilectissima nobis*, 1933. La santa sede – vatican.va.

PIUS XI. *Divini redemptoris* 1937. La santa sede – vatican.va.

PIUS XI. *Divinus illius magistri* 1931. La santa sede – vatican.va.

PIUS XI. *Iam finis* 1926. La santa sede – vatican.va.

PIUS XI. *Mit brennender Sorge* 1937. La santa sede – vatican.va.

PIUS XI. *Studiorum duces* 1923. A.A.S., sv. XV (1923).

PIUS XI. *Ubi arcano* 1922. La santa sede – vatican.va.

PIUS XI. *Quadragesima anno* 1931. Přeložil Dr. Bedřich Vašek. Olomouc, 1931.

PIUS XII. *Impensiore caritate*, 1951. La santa sede – vatican.va.

PIUS XII. *Mír ze spravedlnosti. Výbor z projevů pronesených ve válečných letech 1939-1945*. Praha: Nakladatelství Atlas, 1947.

PIUS XII. *Summi pontificatus*, 1939. La santa sede – vatican.va.

7.1.2 Církevní dokumenty, teologické a filosofické spisy

AKVINSKÝ, TOMÁŠ. *Summa theologiae* II, III. Olomouc: Dominikánská edice Krystal 1937.

Dei verbum 1965. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995.

Gaudium et spes. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995.

Lumen gentium 1965. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995.

Hledání univerzální etiky: nový pohled na přirozený zákon. Dokument Mezinárodní teologické komise (MTK). In *Dokumenty mezinárodní teologické komise věnované morální teologii a etice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

Společenství a služba. Lidská osoba stvořená k Božímu obrazu. Dokument Mezinárodní teologické komise (MTK) 2004. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.

“*What is Man?*” (Ps 8:5). *An itinerary of biblical anthropology*, Pontifical Biblical Commission (PBC). London: Darton Longman & Todd Ltd, 2019.

7.1.3 Analyzovaná díla Bedřicha Vaška

VAŠEK, Bedřich: *Doba úzkostí a varu*. Studie sociálně-etické. Praha: Vesmír, 1936.

VAŠEK, Bedřich. *Křesťanská sociologie. Díl I. Život sociální*. Praha: Universum, 1933.

VAŠEK, Bedřich. *Moderní člověk. Studie ethicko-pastorální*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1919.

VAŠEK, Bedřich. *Morálka mezinárodního života*. Praha: Atlas, 1948.

VAŠEK, Bedřich. *Rodina dvacátého století. Studie sociologická*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1924.

7.2 Sekundární literatura

7.2.1 Monografie

ANZENBACHER, Arno. *Křesťanská sociální etika: úvod a principy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.

ARCHER, Margaret. *Structure, Agency, and Internal Dialogue* (printed version 2003; online version Cambridge University Press, 2014. [2021-07-22]. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139087315>.

BAHOUNEK, Tomáš J., OP. *Křesťanská sociologie*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1990. Strojopisné skriptum.

BAHOUNEK, Tomáš Jiří, OP. *Sociologický systém sociální nauky Církve*. Brno: Brněnské Angelicum, 2001.

- BÖCKLE, Franz. Böckle, Franz. *Fundamental Moral Theology*. Pueblo Pub Co, 1980.
- BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998.
- CASELLA, Mario. *Pio XI e l'Azione cattolica nell'Italia contemporanea*. Roma, 1992.
- CURRAN, Charles E. *Catholic Social Teaching 1891–Present. A Historical, Theological, and Ethical Analysis*. Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2002.
- CHENAUX, Philippe. *Pie XII. Diplomate et pasteur*. Paris: Cerf, 2003.
- DULLES, Avery. *Models of the Church. Expanded Edition*. New York, NY: Image Books Double Day, 2002.
- HALÍK, Tomáš. *Vzýván i ne vzýván. Evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2004.
- HÄRING, Bernard. *Frei in Christus – Moraltheologie für Praxis des christlichen Lebens, Band III*. Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1981.
- HUGHES, Philippe. *The popes' new order: A systematic summary of the social encyclicals and addresses, from Leo XIII to Pius XII*. New York: Macmillan, 1944.
- EPPSTEIN, J. *The catholic tradition of the Law of Nations*. London, 1935.
- HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.
- HEGSTAD, Harald. *The Real Church: An Ecclesiology of the Visible*. Eugene, Oregon: Pick Publications, 2013.
- JAN PAVEL II. – Karol Wojtyła. *Teologie těla. Katecheze Jana Pavla II. o lidské lásce podle Božího plánu*. Praha: Paulínky, 2015.
- KUHN, T. S. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikomené, 1997.
- LEVINAS, Emmanuel. *Éthique comme philosophie première: préface et annoté par Jacques Rolland*. Paris: Rivages Poche. Petite Bibliothèque, 1998.
- MARITAIN, Jacques. *Integrální humanismus*. Křesťanská akademie: Řím, 1967.
- MARITAIN, Jacques. *Scholasticism and Politics*. New York: Macmillan, 1940. (Indianapolis: Liberty Fund 2011).
- MARX, Reinhard. *Kapitál. Playdoier pro člověka*. Praha: Academia, 2013.

- McINTYRE, Alistaire Ch. *After Virtue*. Paris: University of Notre Dame Press, 1981 (2007).
- MIKULÁŠEK, Josef. *Dynamická církev*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2019.
- MILLS, Wright C. *The Sociological Imagination*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- NEŠPOR, Zdeněk R. a kol. *Dějiny české sociologie*. Praha: Academia, 2014.
- NIEBUHR, Helmut Richard. *Christ and Culture*. New York: Harper, 1975.
- OVEČKA, Libor. „Člověče, bylo ti oznámeno, co je dobré...“. *Česká katolická morální teologie 1884-1948*. Praha: Karolinum, 2011.
- PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil 1962–1965. Příprava, průběh, obsah*. Praha. Vyšehrad, 1993.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- REYL, František. *Jádro křesťanské sociologie*, Hradec Králové: Politické družstvo tiskové, 1914.
- ROSS, Edward J. *Fundamental Sociology*. Milwaukee: Bruce Publishng, 1939.
- SHEA, Mark P. *The Church's Best-Kept Secret: A Primer on Catholic Social Teaching*. New York: New City Press, 2020.
- SCHOCKENHOFF, Eberhard. *Erlöste Freiheit Worauf es im Christentum ankommt*. Freiburg im Breisgau: Herder, 2015.
- SCHOOF, Ted. *Aggiornamento na prahu 3. tisíciletí? Vývoj moderní katolické teologie*. Prahy: Vyšehrad, 2004.
- SOROKIN, Pitrim Alexandrovič. *Social and Cultural mobility*, New York: Glencoe, 1963.
- SPIAZZI, Raimondo. *Sociální kodex Církve*. Tišnov: Sursum, 1993.
- TICHÝ, Radek. *Náboženství z jiného úhlu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012.
- VÁCLAVÍK, David.: *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010.

VOGEL, Jiří & VIK, Dalibor (et al.). *Kapitoly mezi vědou a vírou*. Chomutov: L. Marek, 2013.

WEBER, Helmuth. *Všeobecná morální teologie*. Praha: Zvon-Vyšehrad, 1998.

WITTE, John, ALEXANDER, Frank S. *The Teachings of Modern Roman Catholicism on Law, Politics, and Human Nature*. New York: Columbia University Press, 2007.

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. VII. Doba československého katolicismu (1918-1949)*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2010.

7.2.2 Sborníky, články a časopisecké studie

BREWER, JOHN D. Sociology and theology reconsidered: religious sociology and the sociology of religion in Britain. *History of the Human Sciences* 2007, roč. 20, č.2, s.7–28.

ČERVENKOVÁ, Denisa, CSTF. Teologie bratrství. *Teologické texty* 2021, č. 2, s. 67–85.

FRÝVALDSKÝ, Pavel. Josef Mikulášek, Dynamická církev: Promyšlení ekleziologie J. B. Metz na prahu třetího tisíciletí, Červený Kostelec: Pavel Mervart 2019, 208 stran. *AUC Theologica* 2020, roč. 10, č. 2, s. 165–171.

KIVISTO, Peter. The Brief Career of Catholic Sociology. In: *Sociological Analysis*, Winter, 1989, roč..50, č. 4, Fiftieth Anniversary Special Issue (Winter, 1989), s. 351–361.

LA PIANA, George F. From Leo XIII to Benedict XV. *The American Journal of Theology*, 1917, roč. 21, č. 2. s. 175–192.

LYON, David. The Idea of Christian Sociology: Some Historical Precedents and Current Concerns. *Sociological Analysis*. Ilkey College, England 1983, roč. 44, č. 3, s. 227–242.

MARITAIN, JAQUES, "Catholic Action and Political Action," In: *Scholasticism and Politics*, New York: Macmillan 1940.

MIKULÁŠEK, Josef. Forma ecclesiae. Principy pro obnovenou metodu fundamentální ekleziologie. *Studia Theologica* 2020, roč. 22, č. 4. s.71–89 a Církev jako komunita jednání. Olpmouc: Univerzita Palacéko, 2018.

NEŠPOR, Zdeněk R. Dvojí tradice české sociologie náboženství. Sociologický ústav Akademie věd ČR a Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova, Praha, *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 2004, roč. 40, č.4, s. 447–468.

NOVOTNÝ, Vojtěch. (ed.). *Česká katolická eklesiologie druhé poloviny 20. století*. Praha: Karlinum 2007.

PETRÁČEK, Tomáš: Církev doby Pia XII. *Salve* 2008, roč. 18, č.3, s. 7–20.

RATZINGER, Joseph. “Ultimately There is One Basic Ecclesiology.” *L'Osservatore Romano* [English ed.], 17 (June 1992), 1.

SHARKEY, Stephen R. *Sociology and Catholic Social Teaching – Contemporary Theory and Reserch*. Lanham: Scarecrow Press 2021.

ŠTICA, Petr. Přirozený zákon v sociálním učení církve. *Mezinárodní katolická revue Communio* 2010, roč. 14, č. 2, s. 66–90.

ŠTICA, Petr. Vztah Bible, biblické hermeneutiky a křesťanské sociální etiky: metodologické poznámky k utváření teologicko-etické reflexe. *AUC Theologica* 2011, roč. 1, č. 1, s. 37–51.

8. Závěr

Téma práce se od počátku pohybovalo ve třech perspektivách, jak naznačuje samotný název Bedřich Vašek a „křesťanská sociologie“ v kontextu formování sociální nauky Církve první poloviny 20. století. Podtitul Implikace pro 21. století si vyžádaly výsledky bádání, které přinesly překvapivá zjištění. Původním předpokladem bylo, že „křesťanská sociologie“ byla jen mylným označením pro obor sociální teologie, který se pěstoval od konce 19. století na bohosloveckých fakultách a měl traktovat sociální nauku Církve. Tuto skutečnost se zdál potvrzovat i zánik „křesťanské sociologie“, resp. oboru pod tímto názvem do poloviny 20. století u nás i ve světě.

Nicméně zjištění, že téma *křesťanské*, resp. *katolické sociologie* (kterou v případě Bedřicha Vaška byla) se znovu objevuje v mezinárodní odborné literatuře od 80. let dvacátého století jako obnovený fenomén, vedla k obrácení perspektivy konceptu této práce: namísto původního úmyslu představit Bedřicha Vaška a jeho „křesťanskou sociologii“, dojit vyjasněním fenoménu *křesťanské sociologie* k jejímu význačnému představiteli Bedřichu Vaškovi.

Celá problematika se však ukazovala natolik komplexní, nepřehledná a rozporuplná, že bylo třeba najít klíč k odkrytí jak vztahu *křesťanské sociologie* k sociální nauce Církve, tak k obecné sociologii, nakolik se k ní svým názvem dotýčný obor přihlašoval.

Odtud vzešlo rozhodnutí koncipovat práci nikoli synteticky, ale předložit vhléd do jednotlivých okruhů, které umožňují dílčí reflexe vzájemně provázaných témat.

V prvním okruhu jsme po uvedení hermeneutického rámce včetně stručného přehledu naukových východisek sv. Tomáše a novoscholastiky (1. kapitola) reflektovali formování sociální nauky Církve skrze reálné události pontifikátů a promulgované texty a projevy papežů první poloviny 20. století (2. a 3. kapitola), což umožnilo vytvořit kontext pro pochopení *křesťanské sociologie* ve vztahu k sociální nauce Církve, nakolik tato nauka tvořila motivaci a normativní základ pro koncepci oboru *křesťanské sociologie* i dílo Bedřicha Vaška. Tato část je především kontextuální a umožnila poukázat jak na některé limity novoscholastiky a eklesiologie daného období, tak na specifický význam učitelského úřadu katolické církve.

Přínosem této části je méně obvyklý pohled na reálnou činnost a důrazy papežů, jak je měl možnost recipovat Bedřich Vašek, a současně osvětluje i méně patrnou vnitřní návaznost, která jednotlivé pontifikáty přesahuje a vyjevuje formativní činitele sociální nauky, až pokud je nahlédnuta jako *celek*.

Ve druhé části jsme přinesli pohled na historický fenomén *křesťanské sociologie* první poloviny 20. století v mezinárodním prostředí i na našem území (4. kapitola), což nám umožnilo vytvořit užší kontext pro *křesťanskou sociologii* Bedřicha Vaška, který podnikl množství studijních zahraničních cest a udržoval se zahraničním odborným prostředím úzké vztahy. Naše zkoumání ukázalo, že se jednalo o historicky významný fenomén, který si nárokoval přináležitost k odbornému sociologickému diskursu, resp. se pokoušel být křesťanskou alternativou k empirické sociologii, avšak s odlišnou tradicí v různých národních variantách. Rozlišení jednotlivých tradic ukázalo, že katolická varianta *křesťanské sociologie* vycházela vždy ze sociální nauky magisteria, což ji v dobových souvislostech z odborného sociologického diskursu v rámci postupující sekularizace postupně vyřadilo a do poloviny 20. století vyřadilo úplně. Současně se křesťanská sociologie přestala pěstovat jako obor i na teologických fakultách. Naše bádání však přineslo zjištění, že povaha *křesťanské*, resp. *katolické sociologie* je dvojitá: jednak že křesťanská sociologie tvoří *součást* sociální nauky Církve, a jednak, že se sama považuje za *součást* obecné sociologie coby vědy o lidské společnosti.

Obecný přínos této části lze spatřovat v tom, že jde o téma v našem prostředí nereflexované, zejména co se týče přehledu mezinárodní scény. Právě tam však došlo v poslední třetině 20. století k oživení *katolické sociologie*, která vstupuje do současného sociologického diskursu, o čemž je pojednáno v závěrečné kapitole.

Ve třetí, jádrové části práce jsme konečně představili olomouckého akademika Bedřicha Vaška jednak v podrobné biografii (závěr 4. kapitoly) a jednak předložením jeho vybraných děl (5. a 6. kapitola), na jejichž základě pak předkládáme strukturované shrnutí. Vaškova křesťanská sociologie se ukazuje jako součást katolické sociální nauky, jako taková odráží i naukové limity novoscholastiky. Nakolik ale olomoucký akademik považuje *křesťanskou sociologii* za sociologii, shledáváme zde jako převažující problém tehdejší eklesiologie, resp. důraz na výlučnou autoritu Církve a chybějící dialog s moderní společností. Tento rys se projevil ve dvou polohách: jednak neumožňoval ověřování normativních východisek v sociální praxi, a jednak byl také nepochybně jedním z důvodů – vedle striktně empirického dobového pojetí vědy – pro odmítnutí *křesťanské sociologie* v rámci sociologického diskursu.

Přínos této části lze shledávat v tom, že představuje Bedřicha Vaška skrze biografii založenou na studiu archiválií a současně zprostředkuje podrobný pohled na jeho

autentické texty. Výběr textů umožňuje zachytit jak tematickou šíři, tak myšlenkový vývoj autora.

Závěrečná kapitola je pak referenční k předchozím: přináší pohled na změny, které umožnily návrat katolické perspektivy do sociologie v 80. letech dvacátého století, přičemž lze identifikovat tři oblasti: paradigmatickou změnu metodologie Druhého vatikánského koncilu, obecnou přeměnu společnosti ve společnost postmoderní a globalizovanou a vývoj obecné sociologie v multiparadigmatickou disciplínu. Souběh těchto prvků vytvořil platformu pro nové možnosti *katolické sociologie* v současnosti, stejně tak jako umožnil současný dialog mezi vědou a teologií. Při hledání paralel s historickým fenoménem *křesťanské*, resp. *katolické sociologie* se ukázalo jako výhodné předložit *konkrétní* autorské výstupy zahraničních i českých autorů. Výsledkem takto koncipované kapitoly bylo zjištění, že lze jednak najít množství paralel mezi historickou *křesťanskou sociologií* Bedřicha Vaška a současnými zahraničními autory a jednak, že teologie může značně profitovat z použití sociologických metod a modelů pro prohloubení vlastního oboru.

Pro naši práci se jako zvláště významný ukázal habilitační projekt T. J. Bahounka *Sociologický systém nauky Církve*, který za použití sociologické kategorie *sociální mobility* dokládá, že sociální nauku Církve netvoří jen kánon dokumentů magisteria, ale že jde o christocentrický, ucelený systém, který tvoří také základ *křesťanské*, resp. *katolické sociologie*, a který je i přes dobové limity zřetelný v *křesťanské sociologii* Bedřicha Vaška.

Celkový přínos práce tak lze spatřovat především ve vnesení tématu *křesťanské*, resp. *katolické sociologie* včetně jejího (mezinárodního i českého) dějinného pozadí do našeho odborného prostředí. Současně také práce akcentuje vztah teologie a sociologie, což lze nahlížet také v širším kontextu vztahu mezi náboženstvím a vědou. Na nutnost tohoto dialogu v současné společnosti upozorňuje také papež František v encyklice *Laudato si'* roku 2015 (čl. 62).

Poznatek, že *křesťanská*, resp. *katolická sociologie* je specifickým oborem, který je součástí sociální nauky Církve a současně součástí celku sociologie, je neméně významný a ukazuje i našeho autora Bedřicha Vaška jako jejího historicky významného představitele. V tomto smyslu považujeme za přínos i detailní zprostředkování pohledu jeho autentických děl i zpracování archivních materiálů pro jeho pracovně zaměřenou biografii.

Také kontextuální část věnovaná pontifikátům první poloviny 20. století přináší ne zcela obvyklý pohled na toto období založený na studiu autentických textů magisteria.

Koncepce práce sice vykazuje neobvyklou strukturu, nakolik se do značné míry jedná o okruhy samostatné, zároveň tím však zprostředkuje více tematických polí včetně odkazů pro badatelské využití. Disertační práce je ponejvíce příspěvkem k oboru dějin teologie, zároveň se však prolíná – i když ve smyslu tématu nutně jen výběrově a omezeně – s teologickou etikou, eklesiologií a obecnou sociologií. Interdisciplinarita a koncepce této práce odráží obtížně definovatelnou povahu vztahů a souvislostí, které jsou založeny na věrnosti Církvi, ale také na možnosti neustále hledat nové nebo objevovat staré souvislosti, přístupy, důrazy a konfrontace různého druhu. Specifika a odlišnosti teologické či sociologické "imaginace" odhalují nezbytnou souvztažnost obou disciplín zvláště v dnešní globální společnosti.

Teoretické výsledky práce také implikují možnost praktickou, i když pochopitelně nesnadno „okamžitě“ proveditelnou: na teologických fakultách v současnosti vyučovaný obor *křesťanské sociální etiky* se do určité míry překrývá s oborem *křesťanské sociologie*; chybí v něm pak právě ona sociologická dimenze. Příspěvek jednoho z autorů, který jsme v práci předložili (V. O. Ballano), s odkazem na další autory přímo dokládá význam doplnění studia teologie studiem sociologie. Poukazuje na výsledky provedeného výzkumu, které prokázaly, že se budoucí kněží po absolutoriu současného curricula teologických studií necítí být kompetentní pro pastorační ve složitých podmínkách současné doby, kdy sociální rozvoj radikálně přetváří způsob existence člověka. Současně by se tím otevřel prostor pro odborné teologicko-sociologické rozvíjení sociální nauky Církve v akademickém prostředí.

V tomto smyslu práce *Bedřich Vašek a „křesťanská sociologie“ v kontextu formování sociální nauky Církve v první polovině 20. století: Implikace pro 21. století* přináší také inspiraci pro praktické využití, tj. hypoteticky lze navrhnout rozšíření studijních osnov na teologických fakultách, resp. doplnění studia *křesťanské sociální etiky* studiem sociologie.¹² Prakticky by tak došlo k obnovení oboru *křesťanské sociologie* na teologických fakultách v podobě odpovídající poznatkům a požadavkům 21. století.

¹² Minimálně ve stejné výukové dotaci, jaká je věnována *křesťanské sociální etice*.

9. Summary

As the title of the dissertation implies (Bedřich Vašek and the “Christian Sociology” in the Context of the Development of the Church’s Social Teaching in the First Half of the 20th Century), the research has moved from the very beginning in the three areas: introducing the personality of Bedřich Vašek; enlightening the Christian sociology phenomenon and exploring the context of Catholic social teaching (CST). The subtitle (Implications for the 21st Century) is actually based on the somewhat unexpected results of the present research. It was originally presupposed that the term “Christian sociology” had been coined only as a provisory label for the branch of social theology that was developed on theological faculties since the end of 19th century with the aim to hand over the social teaching of the Church to the candidates of the priesthood. The decline of the than Christian sociology by the mid20th century seemed to confirm such a reality.

Nevertheless, the fact that *Christian sociology* or – in some contexts *Catholic sociology* – as a renewed phenomenon has been emerging again in the international scholarly publications since 1980s caused a significant reversal in the conception of the present research: Instead of the original intention to present the personality of Bedřich Vašek and his concept of the *Christian sociology* it appeared as necessary to study thoroughly the phenomenon of the *Christian sociology* and only subsequently to address the particular contribution of Bedřich Vašek.

The entire area has however turned out to be so complex, labyrinthine, and self-contradictory that it became necessary to find a key for the understanding of the relationships of the “Christian sociology” to the Church’s social teaching, as well as to the general sociology.

This fact led to the decision to outline the research not as a mere synthesis but rather to provide insights into the three (four) particular areas: the social teaching of the church, the *Christian sociology* and its relation to profane sociology; the character of Bedřich Vašek and his work in the field of *Christian sociology* – and, the fourth, added part – the contemporary parallels to *Christian sociology* or, in other words the Christian perspective in sociology nowadays.

After the presentation of the hermeneutical framework including a concise overview of the guidelines provided by Thomas Aquinas and by neo scholasticism, the first part of the dissertation maps the pastoral attitudes and official documents of the Popes in the first half of the 20th century as Bedřich Vašek might have been able to perceive them. Such

mapping provides a necessary context for the understanding of the *Christian sociology* in relation to the social teaching of the Church. In fact, the latter appears as the chief motivation and the normative basis for the Christian sociology as well as for Vašek's work. From the study of the historical and ecclesial context also some limitations of the neo scholasticism and of the emerge.

The second part of the dissertation provides an overview of the of the historical phenomenon of the *Christian sociology* in the first half of the 20th century in the international context as well as in the Bohemian territory (Chapter 4). This overview contextualises Vašek's own concept of the *Christian sociology*, since Vašek travelled extensively and maintained vivid contacts with his colleagues abroad. The research has shown that Vašek's approach was historically significant and it can have the ambition to contribute to the general sociological discourse or at least to present a Christian alternative to the empirical sociology even with some particular national varieties. The distinction between different traditions has shown that the Catholic variant of the *Christian sociology* has always been based upon the magisterial social teaching. This fact progressively caused its gradual exclusion from the secular sociological debate, until by mid 20th century the *Christian sociology* remained dormant and completely disregarded by the general sociological discourse. At the same time the *Christian sociology* disappeared from the curricula at the theological faculties. The present research, however, has unveiled a double feature of the *Christian (or Catholic) sociology*: On one hand it is a part of the Church's social teaching, on the other hand, however it presents itself as a part of the general sociology, i.e. the science of the human society. The international scene of the *Catholic/Christian social discourse* has not been taken into consideration in the Bohemian context even though the final decades of the 20th century has brought a significant revival of the *Catholic sociology* and its participation at the secular social discourse, as the final chapter of the present dissertation shows.

The third and central part of the dissertation presents the personality of Bedřich Vašek. It includes his thorough biography (Chapter 4) as well as an analysis of some of his works (Chapters 5 and 6). The selection of specific texts makes it possible to capture both the thematic breadth and the development of the author's thought. It becomes evident that Vašek's *Christian sociology* stands as a part of Catholic social teaching and thus it reflects some doctrinal limits of the neo scholasticism. Nevertheless, since Vašek insisted heavily on the sociological aspect of the *Christian sociology*, there was an inevitable

tension caused by the ecclesiology of his time and by the lack of dialogue with the modern society. This feature is apparent in two areas: First, it impeded the verification of normative statements in the praxis and second, it caused the complete exclusion of the *Christian sociology* from the general sociological discourse.

The final chapter illustrates the movements which led to the renewed inclusion of the Christian perspective into the general sociology in 1980s, namely the paradigmatic methodological change brought by the Second Vatican Council, a general shift of the society towards postmodernism and globalisation and the shift of the general sociology towards a multi-layered discipline. These three elements created a platform for the new possibilities of the *Catholic sociology* in the present time, as well as a more intense dialogue between the science and theology. The research has yielded several contributions on the Czech as well as international field. As a result, it can be claimed that there are several parallels between the *Christian sociology* of Bedřich Vašek and several modern scholars abroad. In addition, it becomes clear that theology can take advantage of some sociological methods in order to enhance its own field of interest.

The present dissertation has benefited a lot from the contribution provided by T. J. Bahounek in his *Sociologický systém nauky Církve*. By means of his category of social mobility Bahounek proves that the social teaching of the Church does not consist only of magisterial documents. It is instead an entire Christocentric system. As such it can indeed be a basis of *Christian* or *Catholic sociology*. Such a conception is – besides necessary historical limits – apparently present also in the *Christian sociology* of Bedřich Vašek.

The final part of the dissertation illustrates the actual situation of the catholic sociology in the international context. It seems that with the exception of T. J. Bahounek, there are no present Czech scholars interested in the field, which is not even taken into consideration. On the international level, however, the relationship between the theology and sociology is studied extensively. As an example, the work of a Philippine theologian and sociologist Vivencio O. Ballano is presented. His work documents extensively the actual scholarly research and it also presents the discipline of sociological theology focused on a synthesis between sociology and theology. In the Bohemian context the sociological categories are to some extent present in the systematic theology by Josef Mikolášek.

The conclusion that the *Christian sociology* is a specific discipline that participates at the social teaching of the Church and contemporarily leans on sociology encourages its re-introduction of the *Christian* or *Catholic sociology* into the Bohemian theological discourse.

The substantial part of the dissertation contributes to the field of history of theology overlapping in some aspects with the Christian social ethics, ecclesiology and general sociology. The interdisciplinarity and conception of this work reflects the difficult-to-define nature of relationships and contexts that are based on fidelity to the Church, but also on the possibility of constantly seeking new or discovering old connections, approaches, emphases and confrontations of various kinds. The specificities and differences of the theological or sociological "imagination" reveal the necessary correlativity between the two disciplines, especially in today's global society.

The theoretical outcomes of the dissertation bear some practical implications. As for the contemporary curriculum of theological studies, the Christian social ethics covers mostly an ethical part of a complex subject. We might suggest – at least hypothetically at the moment – to incorporate the studies of sociology to make the subject complete.

The suggestion is based on contemporary research (as exposed in the main text by means of references to V. O. Ballano). They claim that especially candidates of priesthood (having finished their formative curriculum) do not seem to have sufficient expertise to provide spiritual guidance. Their specific competences lie prevalingly in the field of sacramental theology and liturgy, but what they lack is a deeper sociological insight.

It seems quite clear that studies with a mere theological and philosophical basis (even though some basic psychology is included) do not provide a sufficient preparation for a complex multitasked role of a catholic priest of our times. Thus, it seems that sociology incorporated into the curriculum of theological faculties might fill this lacuna. It might also contribute both, to the academic discourse concerning Catholic Social Teaching and to the more balanced ecclesiological concept that would reflect the Christological mystery of unity between the human and the divine.

10. Anotace

Nejširším rámcem disertační práce je vztah katolické církve a společnosti, užším rámcem vztah katolické teologie a sociologie v proměnách jejich vzájemné interakce od počátku 20. století po současnost. V tomto všeobecném rámci sledujeme a akcentujeme konkrétní dějinné období a výstupy pontifikátů první poloviny 20. století v perspektivě katolické sociální nauky. Následně sledujeme fenomén *křesťanské sociologie* jak v jeho dějinných podobách (v mezinárodní i domácí perspektivě), tak v jeho filosofickém a teologickém obsahu, a to zcela *konkrétně* v koncepci a díle historického protagonisty oboru *křesťanské sociologie* Bedřicha Vaška (1882–1959). Perspektivu doplňujeme o charakteristiku změn a předpokladů pro soudobé projekty katolických sociologů a teologů, a posléze předkládáme *konkrétní* ukázky těchto projektů, nakořím se vztahují k vzájemným průnikům teologie, katolické sociální nauky a sociologie a vykazují tak jak explicitní, tak implicitní návaznost na historický fenomén *křesťanské sociologie*, resp. ukazují současné možnosti propojení teologického a sociologického diskursu.

Klíčová slova

Pontifikáty; 20. století, sociální učení/nauka Církve; sv. Tomáš Akvinský; novoscholastika; eklesiologie; Katolická akce; křesťanská/katolická sociologie; Bedřich Vašek; obecná sociologie; moderní a postmoderní společnost; 21. století.

11. Abstract

The dissertation seeks an answer to the question of the content of the somewhat paradoxical phrase "Christian sociology", specifically the content of *Christian sociology* as conceived by the Moravian scholar of the first half of the 20th century Bedřich Vašek (1882–1959). At the same time, however, as a result of the insights brought by the research itself, the original thesis was supplemented by the question of the current state of this specific rejuvenating field. The idea of *Christian sociology* remained virtually dormant from the 1950s until the later 1970s. The revival of the field can be seen as an apparent response to both the methodological changes of the Second Vatican Council and the advent of postmodern society. The research has provided a wealth of stimuli for exploring the relationship between the historical phenomenon of *Christian sociology* and contemporary notions of the Christian or Catholic perspective in sociology and, more broadly, the relationship between the social doctrine of the Church, theology and sociology in international and domestic settings.

Through a specifically chosen methodological approach, which combines the study of authentic papal documents from the first half of the 20th century, the study of archival materials related to the person of Bedřich Vašek, the analysis of his writings, and the examination of some contemporary projects, the dissertation yields surprising results in showing parallels between historical *Christian sociology* and contemporary *Christian/Catholic sociology*. At the same time, however, it points to entirely new possibilities for bridging theological and sociological discourse in the 21st century.

Keywords

Pontificates; social teaching/doctrine of the Church; st. Thomas Aquinas; Neo-Scholasticism; ecclesiology; Catholic Action; Christian/Catholic sociology; Bedřich Vašek; scientific sociology, modern and postmodern society; 21st century.